

אל האש והמים

בגן לאומי אפולוניה קיים שילוב מופלא של נוף מרהיב, מזג אוויר נפלא, בריזת ים ועבר מפואר. בחודשי הקיץ מתקיימים קונצרטים לעת שקיעה, המשרים על המקום כסם. עכשיו נותר לשמור עליו שלא יבלע בים

כתיבה וצילום / אדיב גל

ב

אמצע הכרך הגדול והסואן, מצפון להרצליה פיתוח וסמוך לחוף סידני עלי, קיימת לה פינת חמד. על חוף ים, ממצוק הכורכר הנושק לגלים, עם שרקקים מקננים ופרחי נר הלילה ורותם המדבר מבצבצים, גן לאומי אפולוניה הוא מקום מושלם לתפוס בו שלוה, והוא גם פתרון נפלא לחפצים בפעילות קצרה (סיור שאורכו שעתיים), המציעה מגוון אפשרויות לכל המשפחה.

מושבת סוחרים

חפירות הנערכות במקום החל משנת 1977 ועד היום, בראשות פרופ' ישראל רול, מהמכון לארכיאולוגיה של אוניברסיטת תל אביב, חשפו את הווילה הראשונה, שנבנתה בידי הרומאים. האחרונים לא הגיעו לאזור בתול, ואת יתרונותיו חשפו לפנייהם כבר הפניקים, שכינוהו ארשוף. ארשוף היתה עיר נמל פניקית שנקראה על שם רשף, אל האש, אל המלחמה ואל הרעם. ארשוף היתה מושבת סוחרים ומרכז כלכלי מקומי בצפון השרון לכל היישובים הפזורים באזור. נוסף על כך, ייצרו בעיר והפיקו את צבע הארגמן אשר מקורו בחלזונות ימיים (ארגמן). את תוצרתם הם ייצאו בעזרת סירות אשר עגנו במפרץ הטבעי הנמצא

**כיאה לשם המקום, על
שם אפולו, שהיה גם
אל המוזיקה והשמש,
מתקיימים מדי יום
שישי (בחודשים אפריל
עד ספטמבר), בחצר
המבצר, קונצרטים לאור
השקיעה. לא קשה לדמיין
את ההנאה הצרופה
למבקרים במקום**

מתחת לעיר.

מאוחר יותר (בסביבות המאה השלישית לפנה"ס), התיישבו בארשוף סוחרים יוונים. תושבים אלה שינו את שמה של העיר ואת הכבוד נתנו לאחד מתריסר האלים האולימפיים, אשר "גרים" בעולם שמעל האדמה, הלוא הוא אפולו או אפולון. בסיפורי המיתולוגיה היוונית הוא נחשב אחד האלים שרחמנותו כלפי בני האדם לא ידעה גבולות. במיתולוגיה הרומית והיוונית הוא נחשב אל השמש, אל הנבואה, אל

הרפואה ואל המוזיקה. אפולוניה המשיכה לעבור בין ידי הכובשים, אבל הצליחה לשמור על צביונה כמרכז מסחרי לתושבי השרון החקלאים. **אלכסנדר ינאי** כבש את העיר בשנת 80 לפנה"ס ("קדמוניות" יג, 395). בספרו "מלחמת היהודים ברומאים" מתאר **יוסף בן מתתיהו** (יוספוס פלביוס) את שיקום העיר בשנת 57 לפנה"ס על ידי הנציב הרומי **גבניוס** (א, ח, ד). בתקופה הרומאית והביזנטית הגיעה אפולוניה, שכונתה אז סזוסה (עירו של "הפודה"), לשיא פריחתה. עיר הפרזות השתרעה של שטח של כ-280 דונם, והמשיכה לשמש מרכז עסקים לתושבי האזור. כמו כן התפתח בה ייצור זכוכית מחול.

בעת שלטונם של המוסלמים הצטמצם שטחה לכ-90 דונם בלבד. את העיר הקיפו המוסלמים בחומה על מנת למנוע את כיבושה בידי הצלבנים. בין השנים 1265-1099 נערכו חמישה קרבות שונים בין הצלבנים לבין מוסלמים על השליטה בעיר. בקרבות אלה נטלו חלק, בין היתר, **ריצ'רד לב הארי** וחייליו של **צלאח אדין**. בשנת 1101, לאחר שנכבשה העיר מידי המוסלמים, שינו הצלבנים את שמה לארסור. אף הם למדו על הפוטנציאל הכלכלי של האזור, ובדומה לתושבי העבר, התפרנסו מסחר בתוצרת חקלאית. המסגד הסמוך סידני עלי קרוי על שמו של הלוחם

שחזור המבצר נעשה על ידי ילדי ניצ"ן והאמנית קלרה אברמוב

ילדים ב"מבצר האגדות", ובמקביל לכל האירועים המשפחתיים, מתקיימת באתר פעילות הדרכה במשך כל ימות השנה. אמנם אחד ממסלולי הטיול שהובילו מהגן הלאומי לסידיני עלי נסגר לתנועה, בשל החשש מפני מפולות כורכר, אולם המקום עדיין מציע מגוון רחב של אפשרויות טיול.

ציבות רכסי כורכר

הנוף הקסום אולי משייך מהמבקר בגן את הסכנות האורבות לקיומו של האתר, אולם הן שם וחלילה לנו להתעלם מהן. חוף סידיני עלי וכן הגן הלאומי אפולוניה סובלים שנים ממחסור בהסעת חול מחופי סיני על ידי זרמים מדרום צפונה.

בניית המרינה בהרצליה רק הגבירה והחמירה את תופעת הצטמצמות רצועת החוף בהרצליה, עד למצב שבו רצועת חוף הים צרה מאוד וכמויות החול בה קטנות מאוד.

בחוף סידיני עלי ידועה הצטמצמות של כ-17 מטר ברוחב החוף. לרוחב רצועת החוף חשיבות עליונה בשמירה על יציבות רכסי הכורכר, במניעת התפוררותם והיעלמותם.

האם עתידו של הגן הלאומי – על ריבוי שמותיו ועל עברו המשגשג – בסכנה? האם שרידי הווילה הראשונה באזור והמבצר המרשים עתידים ליפול במדרון ולהיעלם לעד? כדי להמחיש את עוצמת הבעיה והסכנה די ברפרוף קצר בתוצאות מחקרם של **דב צביאלי ומיכה קליין**, מהחוג לגיאוגרפיה באוניברסיטת חיפה. לדבריהם, המצוק בבית ינאי נסוג באחד הקטעים שלו כ-25 מטר בשנים 1918–2000. חלק מבתי היישוב נמצאים עד 15 מטר מראש המצוק והמשך הנסיגה יסכן את ביטחון היישובים. כהוכחה לסכנות העתידיות של אפולוניה, בספטמבר 2003 הכריז הארגון הבינלאומי "World Monuments Watch" על הגן הלאומי

כאתר עולמי הנמצא בסכנת הרס. הסכנה לאתר אינה מסתכמת בפגעי הזמן בלבד, גם אותו "ישראלי מכוער" מערער את מרקמו המיוחד של האתר. דוגמה אחת לכך אפשר למצוא במקרה שבו נעקר ציר שער בן 700 שנה, מיד לאחר סיום השיפוצים ופתיחת האתר לקהל הרחב, בפסח 2002. השער היה שריד מסיימה של תקופה בארסור

לאחר ניצחונו של הסולטן הממלוכי **ביברס** על מסדר ההוספיטלרים בשנת 1265.

שעון החול באפולוניה אוזל

קידוחי מצוק והזרקות בטון, הזנת חול בצורה מלאכותית, קיר לכיבוש הים ויצירת טיילת, שוברי גלים נוספים ודוגמאות אחרות –

תצפית מכיוון דרום אל המבצר

אולם החפירות שנערכו ב-1999 ובהן התגלו שרידי המבצר ושער המבצר, הן אשר נתנו את החותם והניעו את הגלגלים להכשרת האתר והפיכתו לגן לאומי. ואכן, בפסח 2002 נפתח האתר, אשר לדברי מנהל הגן הלאומי, **חגי יוחנן**, והמדריך **נועם דרוני**, קולט מדי שנה כ-40 אלף מבקרים.

מאז פתיחת האתר למבקרים נערכות בו פעילויות מגוונות. כיאה לשם המקום, על שמו של אפולו, שהיה גם אל המוזיקה והשמש, מתקיימים מדי יום שישי (בחודשים אפריל עד ספטמבר), בחצר המבצר, קונצרטים לאור השקיעה. לא קשה לדמיין את ההנאה הצרופה למבקרים במקום. ההתכנסות מתחילה בשעה 17:30, וזו השנה השלישית שבה נערכים קונצרטים והתפוסה מלאה (250 מקומות ישיבה). תוכנית חינוכית אחרת שבה נרשמת הצלחה מרשימה היא הפסטיבלים של חול המועד סוכות ופסח, כשנושאי הפסטיבל משתנים מדי שנה ובהתאם לכך גם הסיפורים, הדוכנים ופעילות היצירה לילדים.

לכל אירוע האורך כשלושה ימים מגיעים כ-5,000 איש (חברי מועדון מטמון זוכים להנחה). מדי שבת מתקיימת פעילות העפת עפיפונים, אותם אפשר לבנות במקום בסדנאות המתקיימות באתר (או לרכוש עפיפון מוכן, לעצלנים שבינינו...). במהלך חופשת הקיץ נערכות מדי שבוע הצגות

המוסלמי **אבו אל חסן עלי**, שנפל בקרב עם הצלבנים על כיבוש העיר. המסורת מספרת שמלאכת בניית הגג במסגד לוותה במכשולים רבים כיוון שעלי איבן עלי, הקבור במקום, התנגד לבניית גג מעל קברו, וכל גג שנבנה קרס.

אל השמש והמוזיקה

אבן היסוד למבצר הממוקם בחלק הצפוני של הגן הלאומי הונחה בשנת 1241 בידי הצלבנים. סמוך לשרידי המבצר המקורי נבנה מודל של המבצר על ידי ילדי ניצ"ן יחד עם האמנית **קלרה אברמוב**. המודל מדמה בצורה מרשימה כיצד נראה המבצר אשר נחרב בשנת 1265 על ידי המוסלמים. סביב שרידי המבצר אפשר להבחין בחפיר עמוק אשר הגן על העיר. במהלך סיור בחלקיו המשוחזרים של המבצר אפשר להבחין בגלי אבני גיר עגולות, אבני הבליסטרה שכנראה נורו על המבצר בניסיון לכבוש אותו.

משרידי המבצר, שבהם משולבים דמויות של חיילים צלבניים ושילוט הדומה למגניהם ולדגליהם, אפשר לחזות באחת התצפיות המרהיבות במישור החוף. בצפון נראה את חוף הים הנפרש מנתניה ועד ארובות חברת החשמל של תחנת הכוח "אורות רבין" בחדרה. בדרום מגיעה הראות ביום טוב עד אזור נמל יפו ודרומה לאשדוד. במהלך השנים נערכו באתר כמה חפירות

מופעים בחצר המבצר

כל כספי הפיתוח שהושקעו בשיפוצים, בהכשרה, בשילוט, בהכוונה וכדומה ייעלמו בים עם הגן, רכסי הכורכר, ההיסטוריה וכן, גם עם חלק מהרצליה פיתוח...

הגעה: למגיעים מדרום ומצפון מומלץ לרדת במחלף כפר שמריהו ולפנות מערבה לרחוב קרן היסוד. נוסעים עם כביש מס' 2 עד שנפגשים עם רחוב וינגייט. פונים בו ימינה (צפונה) ומתחברים לרחוב גולדה מאיר. בסופו של הרחוב קיים שילוט המפנה ימינה לגן הלאומי.

עלות כניסה לאתר: 18 שקלים למבוגר, 8 שקלים לתלמיד (50 אחוז הנחה לתושבי הרצליה וחינם למנויי מטמון). שעות הפתיחה: שעות קיץ 8:00-17:00, שעות חורף 8:00-16:00, הקופות נסגרות שעה לפני סגירת האתר. בימי שישי וערבי חג שעה פחות. ❁

אדיב גל הוא דוקטורנט במחלקה לאבולוציה, סיסטמטיקה ואקולוגיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים ועובד בחברת אסיף-אסטרגיית בע"מ

ופיתוח) **ד"ר חיים מיכלסון** מתה"ל מהנדסים יועצים בע"מ, "הכתם הצהוב" משיך להופיע עוד שנים רבות. על פי ממצאיהם, מדובר בחומר שאינו רעיל ששימש את מפעל תע"ש כחומר ביניים בתהליך ייצור תרופה. תערובת החומרים הזורמה לבריכת נטרול ומשם לאדמה. מקידוחים שנעשו באזור נמצא החומר עד לעומק של 40 מטר ולא רק בצורה של נוזלים אלא גם בצורה של מוצקים בתוך האדמה והמסלע. בדוח שהוגש למשרד לאיכות הסביבה ולעיריית הרצליה כותבים החוקרים שלא נמצאו הוכחות לרעילות החומר והבעיה העיקרית היא רק אסתטית ותדמיתית. ההערכות מדברות על נוכחות של 60 טון לפחות מהחומר המזהם בקרקע. שיעור החול של אפולוניה אוזל. גלגלי שמירת הטבע בארץ פועלים, אבל קצב פעולתם איטי, בהרבה מקרים, איטי מדי. אם לא תינקט פעולה מהירה למניעת חסימת הסעת החול על ידי זרמי הים לחופי הרצליה, לא נוכל בעתיד ליהנות מיופיו המרשים של הגן הלאומי, הכולל את האתר הארכיאולוגי ואת בית הגידול הייחודי של הכורכר על מגוון האורגניזמים הפעילים בו (נר הלילה החופי, מדחול דוקרני, עדעד רותמי, שרקקים ועוד).

אלה הם רק חלק מהרעיונות המועלים כיום כאפשרות לצמצם את נסיגת החוף ולמניעת התפוררותו של מצוק הכורכר. הרעיונות, המועלים בפורום משותף לעיריית הרצליה, רשות הטבע והגנים, המשרד לאיכות הסביבה ומומחים לנושא, נדונים, אך טרם נמצא פתרון שיניח את דעתם של כל הגופים המעורבים. עד אז עתידה של אפולוניה בסכנה.

גם זיהום הקרקע שהותירו שכניו, מפעל תע"ש נוף ים, מונע את אפשרות פיתוחו של האתר. "אף שהמפעל נסגר בשנת 2000, מינהל מקרקעי ישראל אינו מוכן לקבל את השטח לידי ו להעבירו לחסותו של הגן הלאומי, עקב הזיהום", מוסר מנהל האתר. "קיימים שרידים עתיקים רבים מאוד באזור השטח של תע"ש אשר אמורים להיחפר ולהמשיך לשפוך אור על עברה של אפולוניה".

קיימת השפעה נוספת על המקום והיא ה"כתם הצהוב". זהו חומר NIPA-5 (nitro-isophthalic acid-5), היוצר כתם שאורכו כ-40 מטר ורוחבו כ-25 מטר, ואפשר לצפות בו כאשר הים שקט. גודלו של הכתם הצהוב משתנה מדי פעם. התופעה ידועה היטב למתרחצים לפחות 15 שנה. לדברי **ד"ר עמירם גרובייס**, מתמ"י (מכון למחקר